

rede. Voor Hegel maakten het kwaad en het tekortschieten inherent deel uit van de opgaande beweging van de rede en waren zij daarvan onafscheidbaar. Schelling wees deze 'perversie' af en weigerde zo'n rede nog langer absoluut te noemen of zelfs maar als een centrale aangelegenheid van de filosofie te beschouwen. De rede vindt haar waarheid buiten het verstand, in de wil waartoe het verstand nooit toegang kan hebben. Daarom heeft het onderscheid tussen verstand en rede met de vrijheid te maken, dat wil zeggen met de gewilde, vrije en dus existierende persoonlijkheid van de mens en van God. Veel meer dan de rede is de existentie belangrijk. Zo aanvaardt Schelling in zijn filosofie een radicale metafysische eenvoud. Met het terugdringen van de rede naar de periferie, verwijst hij het filosofisch onderzoek zelf naar de on-grond, de onpeilbare indifferentie van grond en existentie.

Een korte epiloog licht toe waarom in het latere systeem van Hegel de rede een buitenmatig belang krijgt toebedeeld. Schelling blijft Hegel virulent bekritisieren en noemt het een foutieve en ondoorzichtige omwending naar een ander genus wanneer Hegel gewaagt van een overgang van het absolute weten (of ook de logica) naar de reële filosofie. Merkwaardig genoeg ontdekt Lauer structurele analogieën tussen juist die overgang bij Hegel en de positieve extase van de rede aan het begin van Schellings laatste positieve filosofie.

LU DE VOS

Friedrich Wilhelm Joseph SCHELLING, *Briefe, 2. Briefwechsel 1800-1802*. Teilband 1. *Editorische Berichte, Briefe, Beilagen*. Teilband 2. *Erklärende Anmerkungen, Register*. Hrsg. von Thomas KISSER unter Mitwirkung von Walter SCHIECHE und Alois WIESHUBER (Schelling, Historisch-kritische Ausgabe. Reihe III: Briefe, Bd. 2, 1-2). Stuttgart, Frommann-Holzboog, 2010, 25,5 × 18, Bd. I: XVII-574 p; Bd. II: XII+575-953 p., € 967.

Na deze tweede band van Schellings brieven zullen er in het kader van de nieuwe historisch-kritische editie voornamelijk geen verdere banden met brieven meer verschijnen. Deze beslissing door de leiding van deze belangrijke editie is te betreuren gezien het om materiaal gaat waarvan een kritische uitgave een belangrijk desideratum is.

Deze band bevat 188 brieven uit de belangrijke periode 1800 tot 1802, onder meer de wijsgerig betekenisvolle briefwisselingen met Eschenmayer, Fichte, Schiller of A.W. Schlegel. Slechts elf van deze brieven waren tot nu toe onbekend. Veel van de brieven gaan direct of zijdelings over de vele destijds circulerende plannen voor nieuwe tijdschriften. De behoefte aan zulke tijdschriften bestond niet zozeer bij het publiek, maar vooral bij de toekomstige uitgevers, voornamelijk vanwege hun onvrede met de destijds toonaangevende *Allgemeine Literatur-Zeitung* (ALZ). Dit machtige recensieorgaan dat in 1785 was opgezet ter propagatie van de nieuwe filosofie uit Koningsbergen werd door de jonge generatie Duitse denkers en dichters

Tijdschrift voor Filosofie 73 (2011)

toenemend als een blad van orthodoxe kantianen of zelfs als een reactionair tijdschrift ervaren. Veel van de nieuwe geschriften van de zogenoemde Duitse romantici werden niet of zeer kritisch door de *ALZ* gerecenseerd, ofschoon velen van hen medewerkers van de *ALZ* waren en in het verleden vele recensies hadden afgeleverd. Toen eind 1799 Kants verklaring in het *Intelligenzblatt* van de *ALZ* werd afgedrukt dat Fichtes Wetenschapsleer een geheel onhoudbaar systeem zou zijn, ontstond bij Fichte en Schelling de opvatting dat bepaalde orthodoxe kantianiserende kringen Kant tegen hen wilden uitspelen. Negatieve recensies van vooral Schellings geschriften zetten bij hen eveneens kwaad bloed. Zo kwam een hele, bovendien persoonlijk met elkaar verbonden generatie in opstand tegen de *ALZ* en daarmee ook tegen het kantianisme of wat daarvoor rond 1800 doorging. Deze verwickelingen worden door de uitgevers in de zeer uitvoerige inleiding toegelicht. Voorts wordt van alle briefpartners een korte levensgeschiedenis gegeven en de inhoud van hun correspondentie met Schelling geschetst. Men verbaast zich dat de uitgevers anno 2010 nog steeds geen woorden hebben gevonden voor de vele persoonlijke verwickelingen en intriges. Waarom kan bijvoorbeeld niet worden benoemd dat de echtgenoot van Caroline homoseksueel was, wat de echtscheiding en het onmiddellijk daarop volgende huwelijk met Schelling algemeen begrijpelijk verklaart?

Zeer opmerkelijk is de afwezigheid van de uitgever Christian Gottlieb Schütz van de *ALZ* in zowel de inleiding als de editie van brieven. Inderdaad is diens correspondentie met Schelling goeddeels verloren. Toch zijn een aantal van deze brieven door publicaties in het *Intelligenzblatt* van de *ALZ* bewaard gebleven. Nu hebben de uitgevers van deze band ervoor gekozen deze brieven in een kleiner lettertype op te nemen in de 'Beilagen' en daarmee behoort deze briefwisseling niet tot het kernbestand van deze editie Schellingbrieven. Op zich is deze procedure te verdedigen: het gaat hierbij immers om brieven die bedoeld waren voor een groter publiek. De *Editionsprinzipien* die in de eerste band met brieven zijn te vinden (pp. XV–XXIV) botsen echter met een dergelijke procedure. Inderdaad zijn daar de met Schütz gewisselde en in het *Intelligenzblatt* gepubliceerde brieven onderdeel van de reguliere briefwisseling (zie pp. 239–242) en zijn ze niet verbannen naar de bijlage. In de tweede band worden de vastgestelde editieprincipes commentaarloos losgelaten, wat de gebruiker van deze editie onzeker maakt. Het gevolg van deze aanpak is bovendien dat het naar de bijlage verbannen materiaal geen onderwerp is van het zeer uitvoerige commentaar. Vanuit de belangrijke controverse met Schütz en het accentueren van deze brieven in de inleiding is dat onbegrijpelijk.

De eerste band brieven telde 144 brieven en besloeg ruim 400 pagina's. Deze band telt 44 brieven meer en beslaat meer dan 950 pagina's, waarvan één derde door de brieven en iets meer dan één derde door het commentaar in beslag wordt genomen. In de eerste band was de verhouding brieven — commentaar nog 250 tegenover 100. De inleiding telt bijna 200 pagina's. Ook hier is het opvallend dat de eerste band met brieven een inleiding zoals de tweede band niet kent. Uitvoerige registers en een bibliografie vervolledigen het geheel.

Kijkend naar de afdeling met brieven van en aan Schelling bestaat er een grote discrepantie tussen de beide banden, niet alleen wat de omvang en de interne verhoudingen betreft, maar bovenal wat de inconsistente toepassing van de editieprincipes betreft. Men vraagt zich af welke functie de uitgevers van de historisch-kritische Schelling-Ausgabe vervullen.

De prijs van dit tweedelige boek is volslagen absurd. Voor het Schellingonderzoek kan dat zeer negatieve consequenties hebben. Dat de Bayerische Akademie die deze editie in opdracht heeft gegeven geen maatregelen neemt, is aan de belastingbetaler niet uit te leggen.

Ernst-Otto ONNASCH

Robert L. Wicks, *Schopenhauer's 'The World as Will and Representation'. A Reader's Guide* (Continuum Reader's Guides). London/New York, Continuum, 2011, 21,5 × 13,5, VIII+184 p., £ 14,99.

Schopenhauer is als denker, zowel historisch als filosofisch, verpletterd door Kant en Nietzsche. Hoewel zijn invloed onnoemelijk groot is geweest — zowel tijdens zijn leven als daarna, zowel bij filosofen als kunstenaars — lijkt hij na de 19e eeuw door het grote publiek vergeten. In vergelijking met Kant, Hegel of Nietzsche vult Schopenhauer maar een bijzonder kleine plek in de gemiddelde wijsgerige bibliotheek. Robert Wicks tracht met zijn *Reader's Guide* een aanzet te geven om deze lacune op te vullen. Jammer genoeg blijft de discussie, ondanks de interessante materie waarover ze zich buigt, op een relatief laag niveau.

Wicks overloopt, paragraaf na paragraaf, de vier boekdelen van Schopenhauers magnum opus, namelijk *Die Welt als Wille und Vorstellung*. Hij gebruikt de Aquila/Carus-vertaling (2007) die meer en meer de intussen gedateerde Payne-vertaling (1958) vervangt. Wicks vermeldt een redelijk indrukwekkende lijst aan secundaire literatuur, die in de argumentaties echter slechts zijdelings en nergens thematisch wordt behandeld. Men verwacht van een *reader* meer dan een *close reading* van de tekst; hij zou gestoffeerd mogen worden met relevante discussies uit de secundaire literatuur en de verschillende posities die daar ingenomen worden. Wicks is een Schopenhauerexpert en zijn argumentaties zijn daarom vaak interessant, maar niet noodzakelijk verfrissend of informatief, omdat de alternatieve interpretaties niet vermeld worden. Zo zou hij best gewag mogen maken van enkele interpretatieve strategieën van onder anderen Christopher Janaway, Paul Guyer, Julian Young, David Cartwright en Bryan Magee, die hij allemaal vermeldt in zijn bibliografie. De bedoeling van het boek is een eerste inleiding te verschaffen in één van de werken van Schopenhauer, maar toch kan het verlichtend zijn om zelfs beginnende studenten aan alternatieve interpretaties bloot te stellen.

Naarmate het boek vordert, neemt Wicks stelselmatig een grotere hoeveelheid paragrafen op in iedere sectie. Dat kan twee redenen hebben: hij kan menen dat veel materie al besproken is, aangezien Schopenhauer de gewoonte heeft zichzelf te